

123
7

C
M

124/1
276

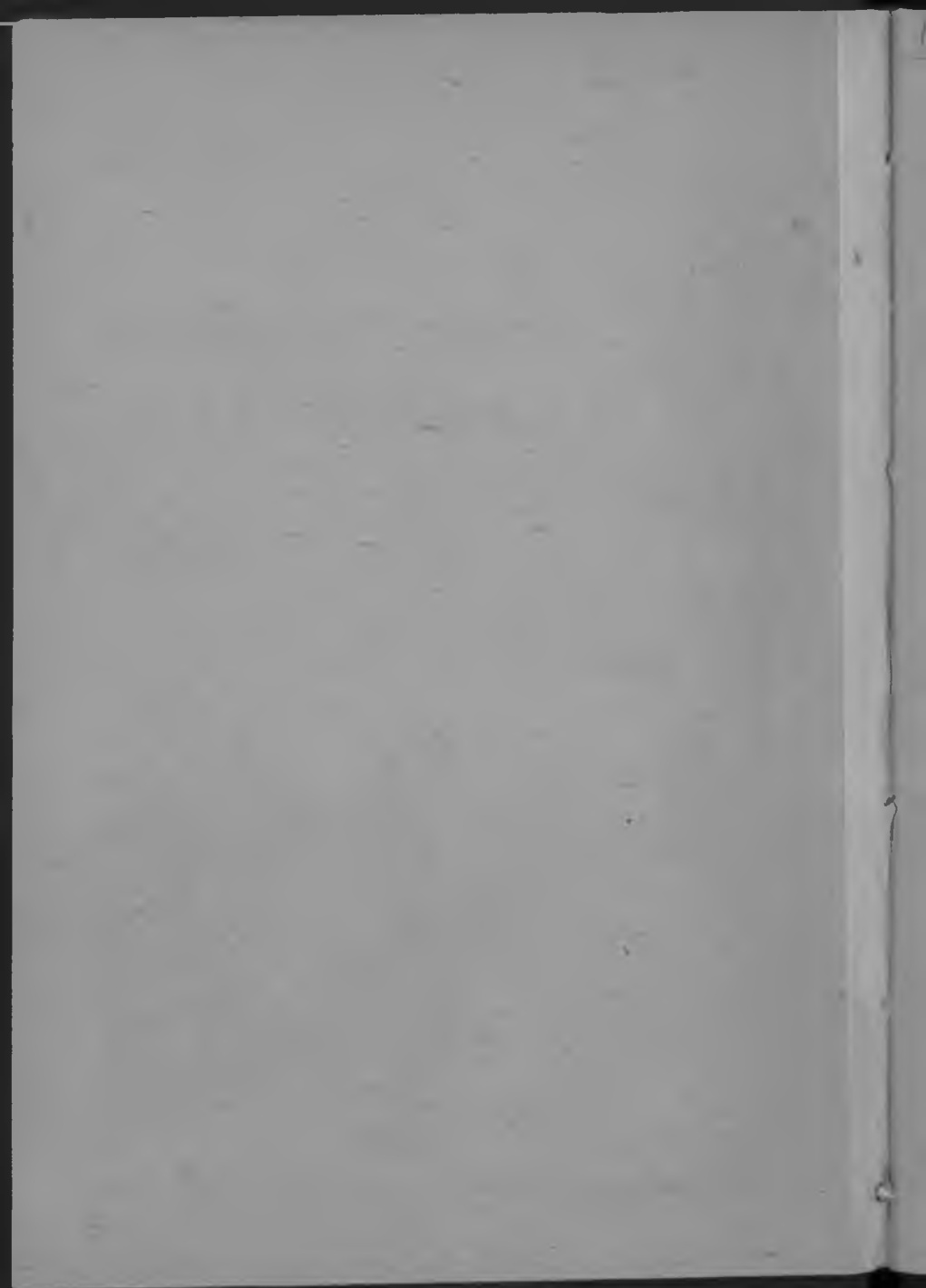
Н. АМОСОВ

ХРИСТОС ЫЛЫН
МАНМАШ ЙАМАК
ЫЛЭШ

124
—
694

~~Н 28/9~~
276

Н. АМОСОВ

Н | Мар. Г.
2-432

ХРИСТОС ЫЛЫН МАНМАШ ЙАМАК ЫЛЭШ.

Г. Г. Г.	Посл.	Ц
70		

Книж. № 1223

СССР ХАЛЫКВЛАН БИРДЫ ИЗДАТЬЭЛЬСТВЫ
МОСКВА

1932

ТЫНГАЛТЫШЛА

1. Малың ырвэзйвләлән христос кишән пәләш кәләш..... 5
2. Иисус христос сирьмь ик корнат коттә..... 6
3. Нымагань памәтныкәт, нымагань хәдйрәт Иисус христос кың коттә.. 8
4. Иисус кишән тынәм йлышй ик историкәт нымаг сирьдә..... 10
5. Йэванйылвлә Иисусин йлымьжым анчыктышы лин ак кәртәп..... 14
6. Христосшы ылын вара? 19
7. Ма гишән жәпым (вэрәмәм) „христос шачмы“ манмы гың лыдыг 23
8. „Христос тырхән, мәләннаат тырхаш шудән“ 25
9. Қласс тышманвләнә ваштареш ырсыштыш кань йәмдй лиәш кәләш... 28

1. Малын ы́рвэзы́вләлән христос кишән пәләш кәләш.

Йымылан ы́ньа́нды́м эдәмвлә рәлыги ваштарәш кы́рэдәлмәшым пиш когон видәт. Труйышы эдәмвләлән рәлыгин пиш кого эксы́кым кандымыжым ны́ны пәләт. Цәркы́влә көргы́шты, сәктантывлән ы́лым вә-ры́шты мәнмән класснан тышманвлә шы́лын ы́лымыш-тым ны́ны пәләт. Тәнгә гы́ньәт, йымылан ы́ньа́нды́мы ы́рвэзы́вләәт, кого эдәмвләәт, шукынжок рәлыги ваштарәш шалгым пәшәәш кәрәл жәптон йәмды́ләлтшы агы́лпәт, йымылан ы́ньа́нышы эдәмвлән сакой йад-машәшышты төр отвәтвләм пуэн ак кәртәп.

Ы́ньа́нышы эдәмвлә христос кишән йадыштыт. Ны́ны 2000 и нәры́ пәрви зәмля́ вьлны́ Иисус христос ы́лән манын, ы́ньа́нәт. Кыдыжы тидым йымы манын лы́мдәт, вәсы́вләжы — когон ышан эдәмәш, кого эдәмәш жәпләт, йужнамжы социальистәшәт тә эчә комуньистәшәт лыдыт.

Тиды тәнгәок вара? Лачокшымок христосшы ылын вара? Йамак, аль лочок тиды ылын?

Ы́ньа́нышы христы́янвлә тиды лачок лин манын ы́ньа́ндәрән шайыштыт. Ны́ны, Иисус христос — зәмля́ вькы́ валышы йымы ыләш, маныт. Иисус шачмы годым вуйта чүдәвлә ылыныт: пь́лгомәш у, йори шы́дыр ләктын, тиды пь́лгом мычкы кән дә „волхвләм“ (тошты годшы попвләм) йымын әзә докы төрок нәлын миән, маныт.

Йәваныйл шайыштмыдон, Иисуслан кымалмашкы труйышы проста эдәмвләәт вуйта миәныт, эчә кы́төзы́-

влä вуйта миэнйт. Нынй докы пылгом гыц анйивлä „ытарышы“ шачмы гишан пуры увэрдон валэныт, манын бнъянät.

Вара ымбакыла йэванйылвлäштй тэнэ шайыштыт: 30 иаш лимыкыжы Исус аңгырышты хырэстälтынät, вара проповедьым шайышташ йамдылälтäш тынälын, бшкэ сагажы тбжэмдон халыкым постарэн дä кого чүдäвлäm бштэн, маныт. Иудьэйбштыш кнбийжныквлä (кнбигä лыдшывлä, пälышывлä) дон фарисэйвлä тэргымйдон Римбштыш правитьэльствы тидым рэстуйэн, судышкы пуэн дä хырэстэш пыдалэн — казнэн, маныт. Йэванйыл тымдымыла Исус бшкэ колымыдонжы эдэмвлäm сулык кыц ытарышашланэн, орлыкым бшкэ ирыкшайдон нälын, маныт. Исус колымы кымшы кэчэшбжы вуйта блыж кынблын дä бшкэ учэныквлäжылän кайынат, вара пылгомыш кузэн кэн, маныт.

Йымылан бнъяндымывлä — тиды цилä йамак ылэш, маныт. Нымахань христосат, ныгыштакэнät, ныгынамаат укэ ылын, манын нынй кэлэсät.

Бндэ кун манмыжы лачокэш толэш: йымылан бнъяндымывлän, äль бнъянышывлän?

Манман ырвэзбвлänä ти гишан йажон пälбдэ ак кэртэп. Вара йымылан бнъянышывлän тэхэнй йатмашвлäэш нынй цилä кэлэсэн мыштыдэ ак кэртэп. Христос кишан цилä попымашвлä алталымаш, тупыньэшлä тымдышы йамаквлä ылыт, манын нынй анчыктэн пуэн ыңылдарышашлык ылыт.

2. Исус христос сирымй ик корнат коттэ.

Цилä эдэм йыхын историжы пиш шукуым когон тымэньшывлäm (учонойвлäm), кого ышан шанышывлäm (мысльитьылвлäm), кнбигä сирышывлäm (писатьылвлäm) пälä. Тэхэнй эдэмвлä логыц, шукужок бшкы-

мыштѣн тымдымашыштым эдем йыхлан кнѣигӑэш сирэн кодэныт. Шамак толшы: рабочий классын ко-го ышан ви́ктӑрышывлӑштѣ дӑ тымдышывлӑштѣ — Карл Маркс тон Владимир Ильич ылыныт. Маркс пиш шуку кнѣигӑвлӑм сирэнь кодэн. Прольетариат-лан сӑк шӑргӑкӑн „Капитал“ манмы кнѣигӑжѣ ылэш. Тыштӑкэн магань закондон капитализм обществѣ виӑнымӑш кӑӑ дӑ ма лишӑшылыкым ти обществѣ ныгыцӑӑт ак эртӑры, йамэш, манын тымдымы гишӑн сирѣмѣ. Ти кнѣигӑ мычкы, рабочий классын йажо эдемвлӑжѣ капитализмын вѣр пыракын пѣзыртымӑш-шыжѣм сӑрӑл шуаш тымэныныт. Владимир Ильич капитализм сѣмѣргѣмӑш эпохын (вэрэмӑн), цилӑ сӑндӑлык вѣлныш пролетар рѣволюци шӑрлым эпо-хын ылэн. Тидѣн ви́ктӑрымѣжѣдон Росси́йыштыш рабочий класс кѣртныи гань пинѣдѣ большэвиквлӑн партыым ыштэн. Большевик партыи рабочий клас-сым Октявѣрын сӑнгымӑшыш нӑлын миэн. Влади-мир Ильич ви́ктӑрымӑштон, цилӑ сӑндӑлык вѣлныш пролетариатын рѣволюци вэрц шалгыш силавлӑжѣ иквӑреш уштарымы ылын дӑ Комунѣист Интернацио-нал органѣизуйымы ылын. Кыцэ рѣволюцим куштыл-гыракын видӑш кӑлэш, пролетар государствым кы-цэ ви́ктӑрӑш кӑлэш тӑ эчэ кыцэ цилӑ труйышывлӑм социализмѣш нӑлын миӑш лиэш, тидѣвлӑм цилӑ В. И. Лӑнын пӑшӑ эдемвлӑм — рабочий дон хрӑсань-ѣм тымдэн. Лӑнынѣн кнѣигӑвлӑжѣ мыч цилӑ сӑндӑ-лык вѣлныш пролетариат тон труйышывлӑ рѣволюци пӑшӑ опытшым тымэныт, тошты ылѣмӑштон ымба-кыла кѣрӑдӑлӑш тӑ у ылѣмӑшым, социальистычӑс-ки обществѣм ыштӑш анчыктэн пумывлӑм нӑлыт.

Йымылан ынӑнышы эдемвлӑ христыӑнвлӑ, Иисус христосат пиш когон шанэн моштышы ылын, маныт. Йымылан ынӑныш христыӑнвлӑ шукужок Иисусым йымӑшӑт лыдыт.

Иисус лачокшымок христыйанвлән тымдымашым лыктын гынь, халыклан тиды Ышкымжын сирым пашажым, кныгавлажым, эчэ молывламәт кодән вара? манын йадшаш.

Лачокшы тэнэ ыләш: Иисус христос кыц ик кныгә вәләт агыл, ик сирым корнат коттә.

Йымылан Ынбанышывлә Маркс тон Лэнын шу кәрдә Ылбәләйт; Иисус 2000 и пәрви Ылән, маныт. Тыдындон тидын нымажат коттә, манын мәләннә кәләсәт. Маркс тон Лэнын цилә труйышывлалән пәлбимы ылытат, мәләннә ныны сәк йаратымы, лишыл әдәмвлә ылытат, мә ниным примәрәш нәлынә. Тыләц паснаат мә эчә шуку тыжәм и пәрви Ылышывләм, шуку когон пәлышывләм дә молы когон шанышывләмәт анчыктән кәрдынә. Ныны Ышкәок әль учәнныквләштә шанымашыштым дә тымдымашыштым сирән кодәнйт.

Тәвә йә Платоным, Аристотәлым, Демокритым — когон лымлө грек философвләм, примәрәш нәлынә. Ныны шукәрдә пәрви „христос шачмы“ манмы йактә Ыләнйт кыньәт, тымдымашышты сиримы ылын, нынын кныгавләштә дә сирмәшвләштә кодынот.

Лачок, тәхән кого ышан әдәмвләт улы: Ышкә тымдымашыштым ныны сирбәләйт, кыдыжын эчә трудашты пәрәгәлт шотә. Кого учоныйвлә дә кого ышан мыслытьәлвлә логыц шукужок мәләннә Ышкә сирым пашаштым (трудаштым) кодәнйт, трудавләштә кызыт йактә пәрәгәлтынйт. Ындә тидым мәләннә мондымла агыл: Иисус христосын лымдон ик сирым корнат коттә.

3. Нымагань памәтныкәт, нымагань хәдырәт Иисус христос кыц коттә.

Кого ышан әдәмвлә колымыкы, тынам Ылышы халыквлә ышан әдәм Ышкә курымыштыжы кычылт-

мы хәдйрвләжыдон тидй гишән әшым курымашым
бштәш цацат.

1924 ин йанвар тйлзйн труйышы эдәмвлән кого
ышан тымдышышты — Владимир Ильич — колән.
Мәнмән сәндәлйкыштышнә рабочивләдон хрәсәнвлә
тынәм мам бштәвй? Пиш йылә Ләннын музэйим
лыктәвй. Кйзйт йндә Ләннин лймәш пачмы пиш
кого инстытут улы. Тйштәкән Владимир Ильичын
сирымйвләжым, кнйгәвләжым, пәшәвләжым тымән-
мәш кәә. Кого ышан видйшын йлымжй годым кы-
чылтмы хәдйрвләжымәт цилә ти инстытутышкы по-
гымы. Пиш когон мйндыр вәр гйц, сибириштыш
Шушәнский сола гйц, Ләннин сылкышты йлмыжы
годым йлым кйдәжшй гйц стөлжым, краватышым дә
молы хәдйржым Москоашкы кандәнйт. 1917 ин
кәнгйжым Кәрәнски правитьельствын агәнтивләжй
гйц Ләннин шйлйн кашмыжы годым „Разлив“ лймән
йәр шайылны алыкыштыш йлым амашыштыш хәдйр-
вләәт кйзйт инстытутышты ылыт.

Маскоштына эчә Карл Маркс тон Фридрих
Энгәльс лымдон бштймй инстытут улы. Тйштәкән
Марксын лыдмы кнйгәвләжй, записной кнйгәвләжй
дә эчә молат улы. Тоштын, пиш шукәрдй йлышй
кого ышан эдәмвләнәт пиш шуку памәтнйквлә ко-
дыныт. Ти памәтнйквләлән кыдыжылан шуку тйжәм
и эртән.

Лачокшымок Иисус христос кынам гйньәт йлән
ылгәцй, йымылан йнйәнйшйвлә попом статьян кого
ышан ылын гйнь, тйдын паштәк йлышйвлә, Иисус
христос колымыкыжы, тидй гишән әшым урдаш
манын, христосын кычылтмы хәдйрвләжым пәрәгәт
ылын.

Тй хәдйрвләжй улы вара? Укә.

Иисус христос кйцнймагань хәдйрәт,
нймагань памәтнйкәт коттә.

Лачок йымылан Ыньаньшывля йужнам тэнгэ потат: Иисус христос пыдалымы хырэсты гыц пу пыдыргывля пэрэгэлт кодыныт тә эчә Христос пыдалымы пыдавля пэрэгэлт кодыныт, маныт. Тидым лачокэш лыдмыла гынь, тэгень пу лаштыквләжы мынастирвләшты пиш когон шуку улы. Тыдым цилә постарымыкы, ик хырэсты вәлә агыл, ти пу пыдыргывләдон ик кого пөртым ыштәш лиэш. Пыдавляжәт нйлыт вәлы агыл (кок кит тон кок йалын пыдалаш кэрәл чот тон), таманьар лу йужын погына. Цилә ти пыдавлядон эдәм кәпым пыдалышаш кынь, тынәм им мычаш кәрыләшәт вәр ынәж кот. Пәлымән: мынастирвләшты, цәркывләшты йори анчыкташ ыштымы торгәйым памәтныквләм науки лачокок Иисусын ылымаш кыц нәлмы документвләэш жәплән ак кәрт.

Иисус колымы годшән пиш когон шуку вэрәмә эртәнәт, нымат пэрэгэлт коттә, манын йымылан Ыньаньшывля эчә кәләсэн кәрдйт.

Историшты лачокок ти статьянат лин. Лач ти гишән вәлы христос укә ылын мә ана ман. Мәләннә тәвә тидым вәлә мондаш ак кәл: христос кыц нымагань хәдырәт, нымагань прәдмәтәт коттә.

4. Иисус кишән тынәм ылышы ик историкәт нымат сирьидә.

Молы гыц утла кого ышан эдәмвлә гишән ылымашышты дон пәшәштым сирьимы вьләц мә пәләнә. Кого ышан эдәмвлә гишән ныны годым ылышы историквлә дә писатьылвлә сирәт. В. И. Ләннин гишән ылымыжы годымок статьявләм, брошүривләм дә кныгәвләм моло сирәнйт. Вуйлалтышына колымыкыжы, тышәкәнок ылымашыжы гишән, пәшәжы гишән, пәшә ыштымашыжы гишән сирьимы пиш шуку кныгә-

вләм лыкмы ылы. Карл Марксын ылымашыжы дон пашажы гишан сирымы кнъгавләат мәнмән пиш когон шуку ылы.

Историквлә кэрэк кынамат ышкэ трудаштышты кого ышан эдэмвлән ылымаш кишан сирәнйт. Пэрви тошты школышты—гимназишты, рэальный училшышты молы татырин годшы кугижавлә дон полководцывлә гишан сирымым тымэньшывләлән „наизуст“ ашындырыктәш цацэн тымдәнйт.

Шамак толшы, Римыштыш Кай Йульий цезар кугижә гишан мә наизуст тымэньыннә. Тиды христос „шачмаш“ манмы гыц шуды и пэрви ылән ылын. Цезар кыцэ ылән, кынам вәржы гыц кыныыләш ылын, кэчэш маньар гәнә качэш ылын, эчэ молымат цилә ланцылән мәнмәм тымэньыктәнйт ылын. Историквлә ышкэ жэпышты ылышы лымлы эдэмвлән ылымашышты гишан лачокок цилә ланцылән сирәнйт ылын.

Эчэ йадшаш: Иисус христос гого ышан эдэм ылын гынь, „йымы“ гань ылын гынь, ты жэпын ылышы историквләдон учоныйвлә тидын ылымашын жы гишан сирән йт вара? Тэгэнь учоныйвлә до историквлә пиш шуку ылыныт: йэврэй историк лымлы Иосиф Флавий, Римыштыш историк Тацит, йэврэй писатбыл Иустус Филон, историк Йуст Тивэрий, учоный-йэстьэствэньик Плиний Старший эчэ шуку молывлә ыләнйт. Ти учоныйвлә дон писатбылвлә тынәмшы жэпын историм йажон тышлән сирәнйт. Ныны ышкэ кнъгавләштышты сакой изи лиәлтмашвлә гишанәт, лымлы эдэмвлә агылвлә гишанәт сирәнйт. Нынывлә иктыштат Иисус христос кишан ныгыштакәнәт сирёдэлыт.

Ма гишан тэгэ лин? Иктат нымагань Иисус христос кишанәт колтэлытат, тэгэ лин. Ма гишан колтэлыт? Нымахань Иисусат укэ ылын, тыдындон колтэлыт.

„Йымы вэрц шалгышы попвлä“, историквлä сир-машйшйштй нгыштакэнät христос кишән попы-дэлытат, когон ойхырэнйт. Христос кишән алталым шайаштылан халык ак ёньяны, манын нйны шэклä-нэнйт, лүдёнйт. Сэдбндон нйны „поддэлкйвлäm“ молы тупыньлавлäm ёштэнйт.

Тй жэпйн кнйгäвлäm тыпографиштй пэцätлй-дэлйт, киттон вэлй вазэнйт. „Йымы шанышы ма-наквлä, попвлä, йэврэй историк Флави дон Рим исто-рикён Тацитён киттон сирём кнйгäвлäштйм вэс па-чаш вазымышты годем ёшкэгйцёйныштй лыктын сирэнйт. Угйц лыктын сирёмйвлäштй пиш тёрсёр ылыт. Кёзёйт тидём 4-шй группышты аль 5-шй группышты тымёньшй ёрвэзок анчыктэн кёрдэш.

Шамак толшы: Иосиф Флавин ик кнйгäштйжй тэгёнь угйц сирёмаш ылэш: „Ти жэпйн, пиш кого ышан эдем Исус (эдэмэш пиштёмй лачокэш то-лэш кёнь), лäктён ылын. Тидй шуку „чудёсäвлäm“ ёштёшй, ылын, тидй кироком пиш сусун ыгы-лышы, халыком тымдышы ылын, тидй иудёйвлä-мät, грэквлäмät ёшкэ вэкёжй шуком сэрэн. Тидй христос ылын. Мәнмән анцыл эдэмвләнä альäклёмй-дон Пилат тидём хёрэстэш пыдалэн. Пёртäриок тидём йаратышы эдэмвлäжй пыт ик вэкёлä шанэ-нйт. Кымшы кэчэш тидй мёнэшок мä докына ёлбж толын. Йымын пророквлäжй кыцэлән молы шуку тйжэм чудёсавлä гишән анцыкыла кэлэсэнйт, тёнгэок тидй гишәнät анцыкыла кэлэсэнйт“, манын вуйта Флавий сирэн.

Тидём ёшкэ гйц лыктын сирёшйжй тёрök кайэш: тидй ёшкэжй, христослан йымы манын ёньянышй ылын, тйдён „чудёса“ манмыланжат ёньянä ылын; тйдбндон ти эдем христьянын ли-шашлык ылын. Истори гйцшй мä пälәнä: Флавий христьянын ылтэ, курым мычкыжок колымэшкёжй

тидѣ пэлэ-йазычнык, пэлэ-иудей ылын. Тишэцѣн цаклымла — Иосиф Флавий ышкэ ти корнывлэм сырѣдэ.

Тилэц пасна, эчэ Флавийѣн ышкэ пѣтэри сирѣмѣ кнѣгаштѣжѣ нѣлѣмшѣ курым йактэ ти сирѣм корнывлэ укэ ылмым учонѣвлэ раскыдын анчыктэнѣт. Рим историкѣн Тацитѣн кнѣгаштѣжэт тэгэнь поддѣлкѣвлэм ыштѣмѣм учонѣвлэ анчыктэнѣт.

Йымылан ыньанѣшѣвлэ „Иисус христос пиш кого чудѣсавлэм ыштэн“, маныт. „Тѣдѣн ылѣмашѣжэт пиш кого чудѣсавладон эртэн“, маныт. Шамак толшы: „Иисус христос хѣрэстэш колымыжы годым кэчѣ соты пѣцкэмѣшэлт кэн, пиш когон зэмлѣ цѣтѣрэлт кэн“, маныт. „Цэркѣштѣ алтар занавэскѣ кѣшѣл мычаш кѣц ѳл мычаш йактэ коктэш кышкэдэлт кэн; зэмлѣ цѣтѣрэлтѣн; кѣвлэ валэн кэнѣтэт, коропвлэ пачылтыныт, шуқы свѣтой кѣпвлэ ылыж кѣнѣылѣнѣт, кым цѣш кѣц ындэкш цѣш йактэ цилэ сѣндѣлѣк вѣлнѣ пѣцкэмѣш лин колтэн“ манын сирѣмѣ (Матывэн йэванѣылыштыжы).

Тѣ жѣпѣн Римѣштѣш лѣмлѣ учонѣ Плиний Старший ылэн ылын. Тѣдѣ тѣ жѣпѣн природѣшты (сѣндѣлѣкѣштѣ) лиэлтмѣшвлэм „Иэстьэствэннаѣ исторѣя“ манмы кнѣгаштѣжѣ йажон тѣшлэн сирэн ылын. Ти кнѣгаштѣ ик айыртэм хѣлѣок пѣцкэмѣшэлтмѣшвлэ (затмѣнѣвлэ) гишѣн сирѣмѣ. Тѣ кнѣгаштѣ „цилэ сѣндѣлѣк вѣлнѣ кут цѣш кѣц ындэкш цѣш йактэ“ кэчѣ соты пѣцкэмѣшэлтмѣ гишѣн нѣгыштакэнэт сирѣмѣ укэ. Зэмлѣ цѣтѣрэлтмѣш кишѣн сирѣмѣт укэ.

Ик учонѣят, ик историкѣт Иисус христос „чудѣсѣ“ пѣшѣвлэм ыштѣмѣ гишѣн ашѣшкѣ нэлтѣлѣт. Лачокшы гѣнь, тэгэнь „чудѣсѣ“ манмывлэ сѣндѣлѣкѣштѣ нѣгынаमत ылтѣлыт.

5. Йэванйылвлә Исусын Ёлымёжым анчыктышы лин ак кэртәп.

Кызыт йактә мә Исусын ёлымёжым нымахань анчыктымашым, нымахань ёньәндәрёмәшым мотәлна. Тәнгә тькылән нымагань христосат ныгынамат ылтә манынаат, йымылан ёньәнышывлә „тырхән“ кэртты-мёлә ваштарэшнә шагалыт.

— Кыцә укә ылын? Тиды гишән йэванйылвләштё сирёмы — маныт.

Науку йэванйылвләм „христос лачокок ёлән ылын“ манмым ёньәндәрёш кнъигәвләэш ак пиштё. Йэванйылвлә — сакой лин кэрттымвләм, такэш шайавләм постарән сирёмы кнъигәвлә ылыт. Ти статьян сирёмывләжы шукужок тёрсыр сирёмы ылыт: нынё историдонат тә географидонат төрәш ак толәп.

Йэванйылвләм ти гишән рушла сирёмы йамаквлә (былынывлә), постол ылыт. Былынывләштё „Русёштё кого патырвлә (богатырвлә) гишән дә витёәзвлә“ гишән — Ильёа Муромәц кишән, Добрыня Ныкитыч кишән, Альоша Попович кишән, дә молывлә гишәнәт сирёмы ыләш.

Йымылан ёньәнышвлә йэванйылвләм „свәтой кнъигәвлә“ маныт. „Нинём йымы ёшкә христосын учәнниквләжы гач сирән“ маныт.

Лачокшы гынё, йэванйылвлә пиш шуку ылыныт. IV (нынёмшы) курым тынәләлтмё годым йэванйылвлә гыц вазымы кок кнъигә ылын. Ик вазым кнъигәштёжы 40 йэванйылым лыдыт, вёсёштёжы 4-ём. Нинёвлә циләнок икжәк — иктёштёлән ваштарэшлә сирёмы ылыныт. Кыды йэванйылыштыжы пиш йонсыр сирёмы ылынат, йымылан ёньәнышывлә кидышкы ныгыцәәт пуаш акли ылын.

Шамак толшы: пәрви Фоман йэванйыл ылын. Ти йэванйылышты Исус христосын изижы годшы

йлымашым сирымь ылын. Йэванйыл сирьшы авторжы Иисус изижь годымок цилä ыштэн кертшы йымы ылмашым анчыкташ цаца. Лачок тидь йотыкя.

Ти йэванйылышток ырвэзы Иисус цилä ыштэн кертмашьжым, ордажым йалым йасландарымашты анчыкта. Тидь ышкымжым пиш когон йалым йжäläйдьмь статьян анчыкта.

Ти йэванйылым йымылан ынъаньшывлä кидьшкь пуенйт ылгэць, ма лиэш ылын вара? Нынь тэгень орда, кэрäсир, йалым винок йжäläйдьмь ырвэзы йымылан ынъанят ылын вара?

Нымашат ак ынъанеп ылын.

Йымым шаныш попвлä, манаквлä ти гишан шу-кы шанэньят—шанэньят, вара тэнэ маныныт: тидьмь вэкят йавыл эдэмвлäm йирэн-йирэн лочок ылшы йэванйылвлä лошкы ышкымжын „йавыл йэванйылым“ лыктын ситярэн, маныныт.

325 ин Ныкэй халашты цэрковный соборышкы (погынымашкы) 318 йэпископ погынэңйт ылын. Пиш шуку кужын спорымыкышты тьнäm ылшы йэванйылвлä логьц ньл йэванйылым йаралэш лыктыныт: Матывэньм, Маркыным, Лукиньм, Иоанныным. Ньнълән ти йэванйылвлä молы гьц утларак лачокэш толмыла чучынытат, тидьвлäm канонэш йарыктэн (цэркьлән йаралэш) лыкмывлä маныныт.

Йымылан ынъаньш халык шудьдьм йэванйылвлämät лыдаш цярньдэят, „йымы ти ньл йэванйылым ышкэ йаралэш лыктын“ манын, попвлä тэгень йамакым шайышташ тьнгälьньит. Цилä йэванйылвлäm олтар львäkь пиштэнйт тä попвлä ик йуькын ыдылаш тьнгälьньит: „Йымы, тьнь шудьмашэттон кировк ылшы йэванйылвлä олтар вькь тьргэштэн лäктьшты; йымы, тьнь шудьмашэттон кировк ылшы йэванйылвлä олтар вькь тьргэштэн лäктьшты“ маныныт,

Тэнэ попвлә попәнйт—попәнйт тә анцылны кә-
ләсѣмѣ нѣл йэванйыл вуйта олтар вѣккѣ тыргәштән
ләктѣнѣйт. Нѣнѣм кѣзѣйтәт йымылан Ынѣәнѣшѣвлә
чотәш пиштәт, маныт.

Молы йэванйылвләжѣм апокрифәш, шудѣмән
агыләш лыктыныт. Тидѣвләм цилә вәрә (кышты
постарән кәрдѣнѣйт), постарән—постарән йамдәнѣйт,
йылатәнѣйт.

Попвлә нѣл йэванйылым вәлѣ айырән лыктыныт.
Ты йэванйылвләштѣжәт пиш шуку куктыл шѣндѣ-
мәшвлә, тѣрсѣр попымашвлә улы. Тидѣм кәрәк
магань тымәнѣшѣ Ырвезок куштылгын цаклән
кәрдәш.

Ырвезѣвлә пѣртәриок Исусын шачышыжым
пәлѣнәштѣ: кӯ ылын—әтѣәжѣ, тѣотѣажы молы. Мам
йә нѣнѣ тиштѣ ужыт?

Тәвә мам ужыт: „Йымы сѣнжѣдон кым сѣнән
ыләш—йымын әтѣә, йымын эргѣ, йымын шӯлѣш“
манмы тымдымаш улы.

Кӯ ылын Исусшы?

Йэванйылышты „тидѣ йымын эргѣ“ манын кә-
ләсѣмѣ.

Кӯ ылын тѣдѣн әтѣәжѣ?

Тѣнгә гѣнь тидѣн әтѣәжѣ „йымын әтѣә“ лишәш-
лык ыләш.

Лачокшы гѣнь, йэванйылышты тѣнгә попымаш
агыл: „Исус свәтой шӯлѣш кѣц шачын“ манын
сирѣмѣ.

Ма вара? Шачын иктѣ гѣц, „әтѣ“ манәш вә-
сѣм. Икәнәшток кок әтѣә. Тидәт ма эчә: Исусын
кымшы „әтѣәжәт“ ылын. Лукин йэванйылыштыжы:
„Исуслан 12 и шомыкы, тѣдѣ әтѣәжѣ дон әвәжѣ
сага иквәрәш цәркѣшкѣ кән“, манмы улы. „Мѣнгәш
токышты толмышты годым әтѣәжѣ—әвәжѣ Ырвезѣм
йамдән шуәнѣйт“, манын сирѣмѣ. „Нѣнѣ тѣшәк ти-

дѣм кычäläш тѣнälѣнѣт. Кымшы кэчѣштѣ ижѣ цэр-
кѣштѣ учитьѣлвлä лошты колыштын дä йадышт
сѣнцѣмäшэш моныт“, манын сирѣмѣ. Марѣа тидѣм
ужын колтаат, Иисуслан кэлэсэн: „Изиэм, тѣнѣѣ
мänмäm мам вара бѣштѣшѣц? Тэвэ äтѣят тон кок-
тын мä тѣнѣѣм пиш когон ойхырэн кычälѣннä“—
манын кэлэсэн.

Марѣа, йымылан бѣнѣänбѣшѣвлän попымыдон
„йымын äвäжѣ“ ылэш. Тидѣ бѣшкэок „Иисусын
äтѣäжѣ Иосиф ылэш“ манын попэн.

Тэгән куктынзык Иисусын тѣотажы гишänät
ылэш. Матывэн йэванѣылыштыжы Иисусын тѣо-
тѣажы Йако ылэш, Лукин йэванѣылышты Иисусын
тѣотѣажы Ильäа ылэш.

Матывэн йэванѣылышты бѣнѣändärѣмдон хрис-
тос шачмыкы, тѣ цäшѣнок Иосиф „äзä дон äвäжѣм
нälѣнät, йыдым Йэгипэтѣшкѣ лäктѣн кэн дä тѣш-
тäkэн Ирод колымы йäктэ блэнѣт“ манын сирѣмѣ.

Лукин йэванѣылыштыжы викок вэс стäтыан кэл-
лэсѣмѣ: „Иосиф тон Марѣа бѣшкэ äзäштѣдон соок
иквärэш блѣнѣт, таманяр кэчѣштѣ äзäштѣм цэр-
кѣшкѣ нäгәнѣт. Тѣштäkэн тидѣм Симион лѣмän
шонгы поп кидѣшкѣжѣ нälѣн. Христосым цэркѣш-
кѣ пыртым лѣмэш христѣианвлän „устрэтѣн“
(срэтѣнѣийэ господнѣ) манмы айо бѣштѣмѣ.

Йэванѣылышты ти стäтыан тöрсѣр сирѣмäш-
влäm пиш когон шукым анчыкташ лиэш. Йэванѣы-
лышты Иисусын бѣшкэ тымдымыжы манмышток эчэ
больши тöрсѣр дä кыцэ шон куктыл сирѣмѣ
ылэш.

Ик йэванѣылышток, йуж вärэжѣ ик странѣи-
цѣшток вäk христосын кок вэкѣлä, кынэш тол-
тымыла попом, шайавлäjѣм ужаш лиэш.

Шамак толшы: Матывэн йэванѣылыштыжы
Иисус ик вärэ тэгэ попа: „Пурѣ бѣштѣшѣвлä (ми-

рэйыктышывлә) пурым ужыт, ныны вэт йымын эргывләэш лымдымы лит“ манэш, эчә „худа ваштарэш ит ли“, манэш. Ти йэванйылышток рәдомок Иисус эчә тәнгәлән попа: „Мирым (пурын, тырын ылымашым) ыштәш мыныи толтәлам, йывшыи кандаш толынам“ манэш.

Эчә вәс вәрәжи: „Пуры олмам алыи кыцкым ыштыдым пушаным роэн шуат тә тылыш шуат“, манэш.

Тишәцок тәвә кайәш: ик Иисусок пйртәри—пурын, тырын ылышы эдәмвлә пуры йажо ылымашан ылыт („блажәнный“ ылыт) манэш; вәс вәрәжи ышкәок „мыныи йывштон толынам“ манэш. Вәс статья манмыла гынь,—тиды шиэдәләш толын.

Ик вәрә Иисус „худа ваштарэш ит ли“ манэш, вәс вәрәжи „кү пурым ак ышты гынь, тыдым йамдаш кәләш“, манэш.

Йэванйылышты ти статья тәрсйр попымашвлә шуку улы. Тиды—йэванйылым шуку эдәм сирымым, шуку вэрәмән сирымым, сакой статья шанән сирылым анчыкта.

Йэванйылышты тәнгәлә тәрсйр сирымы гыц пасна эчә шуку гәографи тымдымаш тә истори тымдымаш ваштарэш, тәрсйр, тупыныла сирымывлә улы.

Йэванйылышты Иисусын шачмы вәржым „Назарәт хала“ манын анчыктымы ыләш. Ты жәпын тәхәнә халажы укәат ылын. Римыштыш кугижәвлән дә молы вуйлалтышывлән государствы пәшә виктәрымаш жәпвләм йэванйылвләштыи историдон тәрәш толтымла сирымы. Тидывлә цилә—йэванйылвләштыи сакой тошты годшы йамаквлә, мычкы-мычкы попымывләм, лин кәрттымым ышкә вуйа шанән лыкмывләм, шайавләм дә молымат иквәрәш постарән сирымывләм анчыкта. Тыдындон йэванйылвлә Иисусын ылымыжым дә лачок ылмыжым анчыктән ак кәртәп.

6. Христосшы ылын вара?

Тиды ма вара? Иисус христосын ик сирым корнат, нымагань хадырят коттэ, ты жэпын ылышывла ик историкат, ик писатылат, ик учоныйат Иисус кишан да тыдын ылымашыжы годым лиалтмывләдон эртэн манын ик шамакымат сирйдэлыт. Лач йэван-йылвләштй вэлы христосын ылымаш кишан сирымы. Ныны ныгыцэат христос лачок ылмашыжым аначыктышы докумэнт лин ак кэртэн.

Тыдындон учоныйвла „нымаган христосат ныгынамаат литэ“ манын выводым ыштат. Тиды „йамак христос, лэгэндй христос, миф христос“ ылэш. Тиды гишан шайышмашвлә цилә тошты годшы йамаквлә, мифвлә ылыт.

Науку кидышты тэгэнь выводын лачок ылмаш кишан эчэ ик анчыктымаш улы. Тэгэнь анчыктымаш рэлыгивлэм тәнгәштарышы истори кидышты ылэш. Тиды цилә халыквлән рэлыгим тышлән пәлән миә.

Науку анчыктымыдон шукэрдй, эчэ „христос шачмы и“ манмы йактэат, тошты годшы халыквлән шукужынок, ытарышы Иисус кишан попымы лэгэндй ганьок ытарышы йымышты гишан попымаш лэгэндйвләштй, мычкы-мычкы попым шайавләштй ылыныт.

Цилә тошты годшы ытарышы йымывлә кыцэ йэванйылвләштй христос кишан сиримы ылэш, тынгэок шачыныт, тымдән каштыныт, йасыланэныт тә вара ылыжыныт. Йэгипэт сәндәлыкышты ылышы халыкын тэгэнь йымыжы „Гор“ лымән ылын, тыдын аважы „Изида“ ылын, Финьики сәндәлыкышты ылышы халыкын — „Таммуз“ ылын, Пәрсисшты — „Митра“ ылын, молы вәрелә ачэ вэсывлә ылыныт.

Цилән ныны природыштышы лимй статьян агыл, эдэмвлә статьянат агыл, вэс статьян (свэрхйэстьэст-вэнно) лиалтыныт. Цилән ныны христос каньок чудьэ-

савлам ёштышывлә ылыныт, нёны чудьэсавләштём христосын чудьэсавлә ганьымок ёштәнёт. Нинё цёрэшты кёзёйтшы жәп йактёок пәрэгәлт миәнёт, нёны христосын цёрёжы статьянок ылыт.

Индусвлән, китәйвлән дә монголвлән „будда“ манмы йымышты гишән лъэгэндёвләшты, айыртёмёнок йэванйылышты христос кишән шайыштмы ганьок пиш шуку улы. Зәйдэль профэссёр буддизмём шуку и тёшлән пәлән мишы, будда гишән тэгэ сирә:

„Будда кәпәмәлтшы йымы ылэш“, манэш; „тидё эдәм кәпшёдон кугижә йых кёц шачшы ылэш. Эдәм статьян агыл, вэс статьян лиәлтён, тидён шачмашыжы гишән, чудьэсә статьян анзыц пәлдёртёмё ылын. Йымывлә дон кугижәвлә угёц шачшылан кымалыныт, тидёлән подаркавләм намалыныт. Ик шонгы брамин (поп), буддан цилә худа гёц ытарымыжым төрок пәлән колтән. Сәндәлык вёлнё мир (тырын ёлымәш) тон сусун ёлымәш лин, манын сирёмё. Буддам ёрвзёжы годымок топылот пушташ ороләнёт ылын. Чудьэсадон тидё ытаралтын дә пиш кого сусудон тидём цёркёшкё пыртәнёт ылын. Ойхэш тыргыжалтшы әтәжы-әвәжы луаткок иәш ти ёрвзём кычәлкычәл попвлә лошты шёнциёмәшэш моныт. Тидён кәпкёйлжы ирё цыткыдёмён, ирё кәпэш шон, ышыжыдонат ёшкә учитьёвләжём эртәрән, ышыжы и йёдә пиш йёлә кушкын, шәрлән шон. Тидё постым аяаш тынгәләш. Вара тидём худа аздарә. Свәтой әнгёрьышты хёрәстәлтэш. Кого ышан браминён кыды-тидё учёниквләжы тидён докы ванчат. Тидён ўжмё шамакшы— „Мёнь паштәкәм толдә“ манмы ылын. Луаткок учёник лошты кымытшы айыртёмён примёрныйвлә ылыныт, иктё турна ылын. Учёниквләжён пёртәриш лёмышты вашталтымы ылын.

Учитьёйл чотышты Будда пуры пәшә гишән проповэтьвләм попән. Тидё айыртёмёнок притчёдон по-

паш йарата ылын. Тидьн попомаштыжы шырэннок христосын тымдымаш статьяным ужаш лиэш.

Тидь христослаок шачмэм йактэят Ылэнәм, манын тымдэн. Колымыжым палымбыкыжы мьнгэш пьлгомышкы кээм, манын попэн. Прошайм шайавлэштыжы тидь бшкэ учэньиквлэжым сусуэмдэш нбынй вэрц, шалгышым, сусуэмдышым колташ сөрэн. Анцыкыла лиэлтмашым, цилэ сандалык сымьргышаш лыкым кэлэсэн. Чотым шуку чудьэсавлэжы, буддан йымы йых кыц лакмыжым анчыктат. Тидь вьйт вьлнй молы каштэш, эчэ шуку молывлэят лиэш. Пиш кого сусудон тидь тынг халашкы пыра дэ тыштэкэн колымыжы годым пиш шуку чудьэсавлэ линьит, манын сирьимь. Сандалык цытырэлтын, сандалык тыр йьрвэш тыл салымдон йыла, кэчы пьцкэмьшялт кээ, пылгом гьц мэгыэр (кү) кэнвэзэш. Будда христос каньок хадышкы вала дэ пьлгомышкы кузэн кээ“.

Зэдэль профссьирьн кызыт анчыктымна сирьимьжы („будда“ манмы шамакым лыктын шумькыжы), тидь христос кишан аль будда гишан попомы ылэш, тидьм шукужок цаклэн бнэштй кэртэп. Эчэ тидьм палаш кэлэш. Будда гишан тымдымаш христьянствы йактэят 500—600 и пэрви лактын ылын.

Мэ бндэ мам ужына? Христос кишан попомаш шайавлэм христьянвлэ молы халыквлэн пэрвиш бннбннмашвлэ гьц нэлынйт. Тошты годшы халыквлэ игэчы вашталтмывлэн, сакой кушкышвлэн вашталтмы вирьим палэн кэртэлытат, тидьвлэм цилэ йымы бштймашэш лыдыныт, пьртариок кэчы йымы бштймашэш лыдыныт. Ти халыквлэ кэчы йымын шачмыжы дэ Ылбж кыньылмьжы гишан аят ылын. Кэчы йымы шачмы айом тэлым, кэчы пьртылмы годым эртэрэньит; ти жэпьн кэчы угьц шачмыла, чучын. Тошты готшы халыквлэ бшкэ йымышты колымаш тэ Ылбж кыньылмаш айом шошым, цилэ кушкышвлэ Ылбжэлтэш ты-

нәлмѣ годым эртәрәнѣт. Нынѣн шанымашыштыдон йымывләштѣ проста эдәмвлә гань агыләп ылын, „свѣрхѣстьствәннѣй“ эдәмвлә ылыныт, шачыныт: йасыланәнѣт, коләнѣт тә ылыж кѣнѣйләнѣт.

Ти гишән пиш шуку лыгәндѣвлә, шанән лыкмы шайавлә сирѣмѣ ылыныт. Эдәмвлә ти йымывләм ышкѣмѣштѣм ытараш, кѣцѣзылә ылымәш кѣц, эксплуатаци (йәллән такәш тә шулдәш ыштѣмѣ) гѣц тә эчә цора ылмаш кѣц ытараш сарваләнѣт. Ти лыгәндѣвләштѣ кәчѣ йымы ытарышы йымәшәт жәплѣмѣ ылын.

Тәвә тәнгәлән будыйски, христьянски дә молы рәлыгивлә линѣт.

Христьян рәлыгигѣ цоравләм урдышы Рим ку-гигәншѣ пыжлымы кытлашты лин. Пиш йасы, нәлѣ цора ылымәш труйышывләм ытарышы христослан ыньәнѣмәшкѣ видән. Ышкә ылымәшѣштѣм куштылташ ньимагань корным уштәлытат, ылыж кѣнѣйлшѣ вәс пачаш толшашлык йымы, нинѣм ытараш толәш, манын ыньәнәш тѣнгәлыныт. Виктәрѣшѣвләлән, йәл шүштѣ, йәл трудадон ылышѣ (эксплоататыр) классвләлән тәгәнә лыгәндѣжѣ пиш йөнәш толын. Тидѣ нә-зәрвләлән класс ваштарәш кѣрәдәлшәш кодым, нѣнѣм өрдѣшкѣлә шывшын, тырхаш тә пурын ыләш вәлә тымдән. Христос 100 иштѣ толәш, манаш тѣнгәлыныт. Тидѣ 1.000 и эртѣмѣкәт толтә, тѣдѣ ньигынамат ак тол. Цилә тәнгә попымашвлә, шанымашвлә йамак вәлѣ, миф вәлѣ ылыт.

Цилә тидѣвләм йымылан ыньәнѣдѣмвлә ыньәнѣшѣвләлән шайышт пуатат, йымылан ыньәнѣшѣ эдәмвлә тиштѣ Российѣштѣ вәлѣ христос ылмашым укәеш лыдыт, маныт. Западышты эдәмвлә культуранрак ылытат, христослан ыньәнәт, маныт.

„Культурный“ ылмашыжы сакой статьян улы. „Тѣхничәски“ наукувләм нәлмѣлә гѣнѣ, тиштәкән

лачокшымок ма со эчэ шайылан кодын миэнә. „Йэ-
ствэствэный“ дон „общэствэнный“ науковлэм нэл-
шаш кань, ти гишан мамнан сандэлыкна сэк анцыц
кэшй, сэк культурный ылэш.

Шамак толшы: Амэрикіштй школьвлэштй Дар-
винйн тэорим тымдымым цэрэт, тидй „йымы гишан
сирымылан“ ваштарэш ылэш.

Вадывэлнй шуку учоныйжок капиталлан палшэн
йлэт; нёнй пэлэнок тупыньэшлэ бштат, бур-
жуазилан йон агылат, науком истори гыц, общэст-
вын ылымаш кыц йори карагдат. Тэнгэлэнок христос
ылмы гишанат, ти „учоныйвлэ“ наукин цилэ анчык-
тымашвлэ ваштарэш кэат.

Тэнгэ гыньят, вэскидыштй шуку тэгэнь учоный-
влэ христьянствын тэнгэлэлтмыжым йажон тышлэн
пэлэн йэванйылыштыш Иисус христос ньигынамат ылтэ,
манын анчыктэн пуэнйт. Тэгэнь учоныйвлэ лошкы
примэрэш нэлэш лиэш: француз Дьупуйм, ньэмйц
Бруно Бауэрйм, Бэрльинйштйш лымлы профэссёр
Дрэвсйм, Польшыштыш писатыйл Ньэмойэвским эчэ
шуку молывлэмат.

Христосым укээш лытшывлэ лошты, йымылан бинь-
анйм ваштарэш ылшывлэ лошты попвлэят ылыныт.

Шамак толшы: Амэрикіштйш йэпископ ылшы
Браун тэгэнь ылын.

7. Ма гишан жэпым (вэрэмәм), христос шачмы“ манмы гыц лыдыт.

Йымылан биньандымывлэ гыц со тэнгэ йадыт:

Христосшы ылтэ гынь, малын игэчывлэжым „хри-
стос шачмы“ жэп кыц лыдыт? маныт.

Тэгэнь йадмашэш кэрэк кужат йымылан биньанй-
дымй раскыды отвэтйм пуэн кэртшй.

„Христос шачмы“ гыц игэчй чотым лыдаш власть
кычышы классвлэ шанэн лыктыныт. Тэнгэ „христос

шачмы“ манмы жэп кыц игэчывләм чотләш тынгалмй йактэ Йэвропы сандалыквләштй игэчы чотым Рим тынгалмй гыц лыдыныт. Тыхэнь лытмыжат науки сэмбйнь агыл, йамак постол вэлбй ылын.

Шамак толшы: Римым тынгалшывләм, Ромул дон Рэмбйм „авә пирбй пукшэн лыктын“ манмы шайа улы.

Эртбшбйн, кугижә годым, Российбштбш когон шайылан кодшы солавләштбй игэчы чотым „француз“ доцым (Напольэон вырсы жэп кыц), эчэ Севастополь вырсы жэп кыц, кого пожарвлә лимбй жэп кыц, тә эчэ молы ашбш вацшы иктама лимбй жэп кыц лыдыныт. Тошты годшы истори кныгавләштбй, йужварэжбй эчэ кызытат игэчбйм библиштбй сирбйм „сандалык пуйырым“ жэп кыц лыдыт. Тэнэ чотләнжбй кызыт 7939 и ылэш. Науки тымдымыдон сандалык лиалтмәшлән шуки мбйльион и эртэн.

Христбйән статьян игэчы чотлымыдон VI (кудымшы) курымышты Дьоньисий лбймән манап йэванбйыл вбйлэц анчэн Рим тынгалмбй гыц Иисус христос 753 ин 25 дэкабырын шачшашлык ылын, манын жэплэн лыктын. Йэванбйылышты сирбймбжбйлән (мә ужна) вохсэок бнбәнәш акли. Жэплэн лыкмыжым Дьоньисий Римбштбш папылан пуэн дә игэчы чотым „христос шачмы“ манмы гыц лыдаш шбйнэн.

Йәл шүштбй блшбй классвлә тэгэнь шбйнэн пумын сусун йарыктэныт. Тэнэ бштбймбжбй христослан бнбәнбмәшбйм эчэ когоракын цаткыдэмдэн. Вадывэл Йэвропышты тэнэлән игэчы чотым 720 ин лыдаш тынгалбйныт, Российбштбй Пэтбйр I-й кугижә годым 1700 и гыц тынгалбйныт.

Вара Дионьисийбйн жэплэн лыкмыжым учонбйвлә тбйшләш тынгалбйнытат, тбйштбй пиш кого самыньвләм моныт.

Шамык толшы:

Йэваныйылышты сирымьдон Йрод кугижә Иисусым пушташ оролэн каштын. Лачокшы Иисус „христос шачмы“ манмы жәп йактә шукуы и пәрви колән ылын.

Христыян статьян игэчым чотлымы йори шанән лыкмы ылын, науки сэмдон йштымь агыл ылын.

Труйышывлән историшты сәк-коголиятмаш кыц (главное событие) игэчй чотым лыдын вэлы йонән лиэш. Тэгэнь лиятмаш Октябьр рэволюци ылэш. Ти жәп кыц прольэтариатын диктатурыжы дә социализмым строймашыжы тьнгәләтэш. Манман сәндәлыкыштынә игэчым ти статьян лыдаш тьнгәлйт. Цилә сәндәлык вьлнй прольэтар рэволюци лимькй, игэчым цилә сәндәлык вьлнок сәнгә лыдаш тьнгәлйт.

8. „Христос тырхән, мälәннәят тырхаш шүдән“.

Христос кишән попымаш йамак цилә труйышывлән пиш кого эскыкым канда. Тидьт йымылан бнь-аньшй эдәмвлән вуйыштым рэлыги вэрц шанымаштон, ньималанат акэл шанымашвләдон, науки ваштарэш такэш шанымашвләдон ородыш колта дә труйышывлән культуран лиэш әптьртә. Акситэшьжы христос кишән лэгәндй йәл трудадон бльшывлән (эксплоататырвлән) пиш когон йон ылэш: труйышывләм пиш коган пьзырәш тә йшкә кит лывәлнйшты пьзыртән урдаш ниньлән палша.

Христыянствышты сәк тьнгжок, „худа йштым ваштарэш ит ли“ манын тымдымаш ылэш. Тэвә йэваныйылыштыш тьн вәржй „Мьнью тәлән дә манам: худа йштым ваштарэш идә ли. Вургымла шьргәтбм иктәжй савән колта гьнь, шалахай шьргәтшымәт тьдйлән саваш пу. Иктәжй тыгырәтбм нәлшәшләнән тьндонәт суйыктылаш тьнгәлэш кьнь, вьлвәл выргәмәтбмәт тьдйлән кыдаш пу... Мьнью тәлән дә ма-

нам: Ышкэ тышманвләдәм йаратыда, тәмдәм шудал-
шывләлән кымылан лидә, тәмдәм ужын кэрттымьвлә-
лән пурым Ыштыдә, тәмдәм поктылшывлә вэрц, эчэ
овижайшывлә вэрц ыдылда“.

Тэнэ йэванйыл кнйгәштй халыкым тымдаш
сирымь. Христьянствы Ышкымжын цилә тымдымаш-
вләжок труйышывләм тырхаш, ньималанат ваштарэш
литэ Ыләш, пурын, тырын Ыләш ашнэн тымда. Айыр-
тэмьнок йасыланышы христосын сьнжь ти статьян
анчыкта. Йымы Ышкэят, цилә Ыштэн кэртшй йымат,
цилә йасывләм тырхэн эртәрэн. Тидьм шиньт, вькь-
жй шьвэньт, пыдалэньт, онжы вашт шыралыныт
кьньят, цилә тырхэн.

Тидь цилә күлән кэлэш вара?

Колыштшывләм, труйышывләм Ыштәш, ньима ваш-
тарэшят литымвләм, цилә укэм, кьцьзы Ылымашьм,
йасым тырхышы эдэмвләм Ыштәш күлән кэлэш вара?

Отвэтшй пәлымән. Тидь цилә кұ труйышывлән
трудодон Ылә (экслоатьируйа), кұ труйышывлән вьр-
дон дә йасыланымдон пайа, ньыньлән кэлэш. Тэвэ ма
гишән буржуазилән христос кэлэш.

Попвлә труйышывләлән христосым тэнэ анчык-
татат: „христос тырхэн да мälәннәят тырхаш шүдән“
маньт.

Поп Ышкэжй йасым ак уж. Тидьм буржуази пиш
йажон пукша. Йасыжым труйышывлә вэлы жуьт.

Труйышывлә цилән христосын шүдьмдон Ыләт
ылгэцй, ньнй Ышкьләнйштй ньыгынамат ирькьм
кьрэдәл нәльн ак кэртәп ылын. Помэшьк хрәсәнвләм
пьзыртән урдән, фабрик — завод хозавлә робочийвлән
пуж вьт йоктарән Ылэньт.

Христьянствы тымдымыдон робочийвлә дон хрә-
сәнвлә тырхышашлык тә Ышкэ тышманвләштьм
йаратышашлык ылыныт, шььргй луштым, тупыштым

шияш пушашлык ылыныт, Ышкымыштым кызама-
тышкы да лул пушташ вольам пушашлык ылыныт.

Тэнэ соок ылын ылгэцй, мэдonnaат ньигынамат
Октябър рэволюци акли ылын, буржуазин власть
ныгынамат пйтышашлык агыл ылын. Тэвэ малын
буржуази хриртос кишән йамакым пыт кыча; ты-
дйндон кў рэлыгим пыдырта гынь, нйным буржуази
пйзыртә.

Христианствын тымдымашыжы вйр йушывлән
класс вэрц ылмыжым труйышывлә больши да больши
ынгылаш тынгалыныт. Попвлә да сэктантывлә Ышкэ
пашаштым Ылымаш сэмьнь вашталтылаш цацат. Нйны
христосым рэволюци вэрц шалгышэш, социальистэш,
пйзыртән урдымвлә вэрц шалгышэш лыктыт.

Попвлә дон сэктантвлә утларакшы мәнмән сәндә-
лыкыштынә ти статьян пашаштым видәш цацат.
Мэдonna капиталын властьжы укэат, нйнылән труй-
ышы халыкым кылаш кәнбыл агыл. Шукәрды агыл
баптыствлән цэнтральй советышты Ышкэ органи-
зацывләжылән колтым сирмаштыжы — йымылан Ын-
әнйдымвләдон попомашты, спорымашты моло „хри-
стос труйышы эдэмьн сэмньә гыц ләкшй“ манын
анчыкташ кэлэш, манын пыт шүдән; „христосын
әвәжы изи китмастар Ыдыр ылын, марыжы Иосиф
плотник ылын“, манаш шүдән.

Нйнын тэнэ алталаш цацымышты такэш вэлй
ылэш. Труйышывләм тэгән алтанцыкдон шөргышйш
цикән ак кэртәп. Йымылан Ынәнйдым эдэмвлә цилә
тэгән алталым йамаквләм куштылгын вйкы лыктын
кәрдыт. Ньигынамат ньимагань христосат ылтымым
нйны анчыктән пуат.

Йэванйылышты сирымй эдэмвлә шанән лыкмы
христос, рэволюци вэрц тә пйзырныкышты Ылышы-
влә вэрц ныгынамат ылтә. „Шалахай пйлыштынгэт
кыц пуат кынь, вургымла монгырын вэлә сәрналт

шагал“ маншы, тиды махань пёзырныкышты ёлшы-влё вэрц шалгышы ылэш вара?! Ик притчышты виноград хозан рабочивлэжы хозалан чыдыракым ровотайэн лыктынытат, ти гишан хоза рабочивлэжым наказымым христос хвалё вэлэ. Тиды пёзыртэн урдым эдэмвлё вэрц шалгышы ылэш кыцэ?! Тиды магань рэволюци вэрц шалгышы ылэш вара, кынам— „кугижаным кугижалан, йымыным йымылан пуаш кэлэш“, манэш. Шуку попыдэок тиды цилё раскыдын пёлы ылэш.

Христос кишан шайышмы лээгэндёлан, йамаклан ёнъаным ваштарэш йымылан ёнъаныдымвлё когогэ— изигэ цилан пыт кёбрэдэлшашлык ылыт. „Христос вэспачаш толшашлык“ манмы йамакым айыртэмёнок туралалтэн анчалаш кэлэш. Ти йамак пиш когон йардымы, тупыньэшлэ ылэш. Тиды „труйышывлэ ёшкёйланышты ёшкё йажо ёлёмашым ёштэн ак кэртэп, тидым христос вёлы вэс пачаш толмыкыжы пуэн кэрдэш“, манын тымдымаш ылэш. Тэвэ тидым шанэн капитализым сандёлыкыштыш рабочивлэ дон хресаньвлё тырхыда, рэволюцим ёштэш идё цацы, манын тымдымаш ылэш. Манман сандёлыкыштынэжы христосын „вэс свётёшты ылшы райжы“ гишан йамак, йымылан ёнъанышы труйышывлэм социализм вэрц кёбрэдэлмэш кыц ёрдышкыла шывшэш.

9. Класс тышманвлёна ваштарэш вырсыштыш кань йёмды лиэш кэлэш.

Совет Союзышты рабочий дон хресаньвлё поп йамаквлёлан больши дё больши ёнъанаш прахат. Комуньист парты вicktарымдон нёны капитальиствлан дё помёшыквлан властым сёрал шуэныт, бэлогвардэёйцёвлё вырсыдон пырымашым пиш шуку

рэдѣ шин шалатэнѣт, попвлан йамак райыштым агыл, лачокшымок муландэшнэ соты ылымашым, социальизмым стройаш тѣнгэлѣнѣт.

Тэгэнь ылымашын тѣнгэлѣшышкѣжѣ ма пырэн-наят. Мадонна пашадэ котшы эдэмвлэ вик укэ. Патьильеткѣн кымшы иштѣжѣ промышьэнность, кугижэ годшы Россійыштѣш тоцын, продукцим кым пачаш шуком пуа. Нэзэр дон икпоротка хрэсаньвлэ кого рэдѣвлэдон колхозышкы пырат. Хрэсань хозанлыквлэ пэлжэт утла у корнышкы, социальизм сэмѣнь видѣм корнышкы ванчэнѣт.

Культур фронтыштат мәнмән пиш кого кэртмашвланэ улы. Цилэ сандалыкнэ йырвэш цилэм тымдымаш тэ лыдын — сирэн мыштыдым кого эдэмвлэм цилэм тымдымы вѣктэрэлт шоэш. Школывлэштѣ лачокок польитьэхнѣзм сэмѣнь тымдымаш видэлтэш.

Изи ырвэзѣ йаслыывлэ дон садывлэм, больницѣвлэм, халыкын качмы вэрвлэм (обществэнный столовыйвлэм), молывлэмат угыц шуку стройэнэ. Шайылан котшы сандалык кѣц, СССР тэхникѣ лүктэлмән сэк анцыл сандалыкышкѣ сэрналтэш.

Социальизм сандалыкыштѣ кулаквлэлэн, торговойвлэлэн, нэпманвлэлэн вэр укэ лиэш. Кызѣток ма кымдыкэш колльэктивизаци ыштѣмашнэдон кулакым класс халэ пѣтэрэш тѣнгэлѣннэ. Кулаквлэ, торговойвлэ, нэпманвлэ ышкэ пѣтѣшашѣштым, йамшашыштым нѣгыцэт цэрэш аклим цаклатат, ма ваштарэшнэ тупыньэшлэ ыштѣш цацат, социальизм стройымым сѣсѣртѣш цацат.

Цилэ сандалык вѣлнѣш империальиствлэат йѣлэ йамшашыштым цаклат. Мәнмән хозанлыкна пиш йѣлэ кушкэш, капитальизм сандалыквлэштѣ хозанлык кэчѣнь шынгѣнлэ кэа, пыжла. Кызѣт цилэ капитальизм сандалыквлэштѣ пашадэ ылышывлэ 35 мѣльеонат утла ымыт. Цилэ вэскитвлэштѣ рабочийвлэ дон

хрәсәнвлән рэволюци вэрц шагалмаш пиш когон йылә шарлә. Шукәш агыл нһнһ Совет Сојузыштыш труйышывлән примэрдон ышкә сәндәлыкыштышты рэволюцим ыштәт.

Тэвэ ма гишән капиталыствлә Совет сәндәлыкым кэрәк мада йылэрәк шин шәләтәш, пьитәрәш цацат, мәнмән пәтьильәткынам сьсыртәш цацат. Нһнһ Совет Сојуз гишән кьцә шон худа әльәкләм шайавләм шәрәт, вырсыдон пыраш йәмдәләт.

Цилә сәндәлыкыштыш цэркы вэрц шалгышывлә, сәктантвлә Совет Сојуз ваштарәш шалгышы империальыствләән кырэдаләшышты дә рэволюци вэрц шалгышы рабочивлә дон хрәсәнвлә ваштарәш кырэдаләшышты палшат. Римыштыш папы (католик — хрестыянвлән земля вьлнһ йымы вәрәш шалгышы әрхәрәшты), СССР ваштарәш „крестовой походым“ вәк тәрвәтәш цаца. Цилә цэркывләшты, йымылан ыдылмы вәрвләшты цилә йиш вэрән попвлә Совет Сојуз ваштарәш пиш кого шьдым тәрвәтән кырэдалыт.

Мәнмән ышкә сәндәлыкыштынаат цэркы вэрц шалгышывлә дә сәктантвлә ак амаләп. Нһнһ труйышывләм „антыхристтон“ лудыктәт, „йымы“ наказымдон кырозат, коллективизаци ыштым ваштарәш шалгат, кәпәш шошывләм циләм тымдым пәшәм дә Совет властын молы пәшәжымәт сьсыртыләш цацат. Нһнһ изи ырвэзывлә лошты пиш кого пәшәм видәт: ышкымыштын әнгырэмыш падышкышты подарка пуэн, хыналыктән моло ырвэзывләм алталән погат.

„Шартыал“ годым попвлә ырвэзывләм йолкыдон, „дъедушка мороздон“ ышкә докышты аздарат; когәчы годым „кульчвләдон“ дә тывыртыш кыц ыштымы „пасха“ манмы качкыштон моло аздарат.

Йымылан ыняндыдым ырвэзывлә, кого эдәмвләят попвлән христос кишән колтым йамакыштым йарды-

маш ылэш манын ыңылдарэн мыштышты. Ышкэ тәңбштылән, пәлбмыштылән нгынаам ылтым „валгыды христос“ шайылны, шартбал йолкы шайылны дә когэчб кульич шайылны ылшы пиш кого шбдән тышманвләнә шблбн шалгымыштым анчыктән мыштышты.

Йымылан бнъәнбдбмб брвзбвләәт коговләәт, рэлыгн гншән колтымы йамаквләдон дә рэволюци ваштарэш шалгышы повләдон, сәктантвләдон кбрәдәләш йәмдб лидә! Класс вэрц шалгаш кэрәл пәлбмәштәм цаткыдәмдбдә. Идә монды—„рэлыгн ваштарэш кбрәдәлмәш—социализм вэрц кбрәдәлмәш ылэш!“

ЅкшЫ 12 к.

837

Мар. Г.
2-432

Цена 12 к.

А. 1

Н. АМОСОВ
СКАЗКА о ХРИСТЕ

На горно-мар. языке

[Handwritten signature]

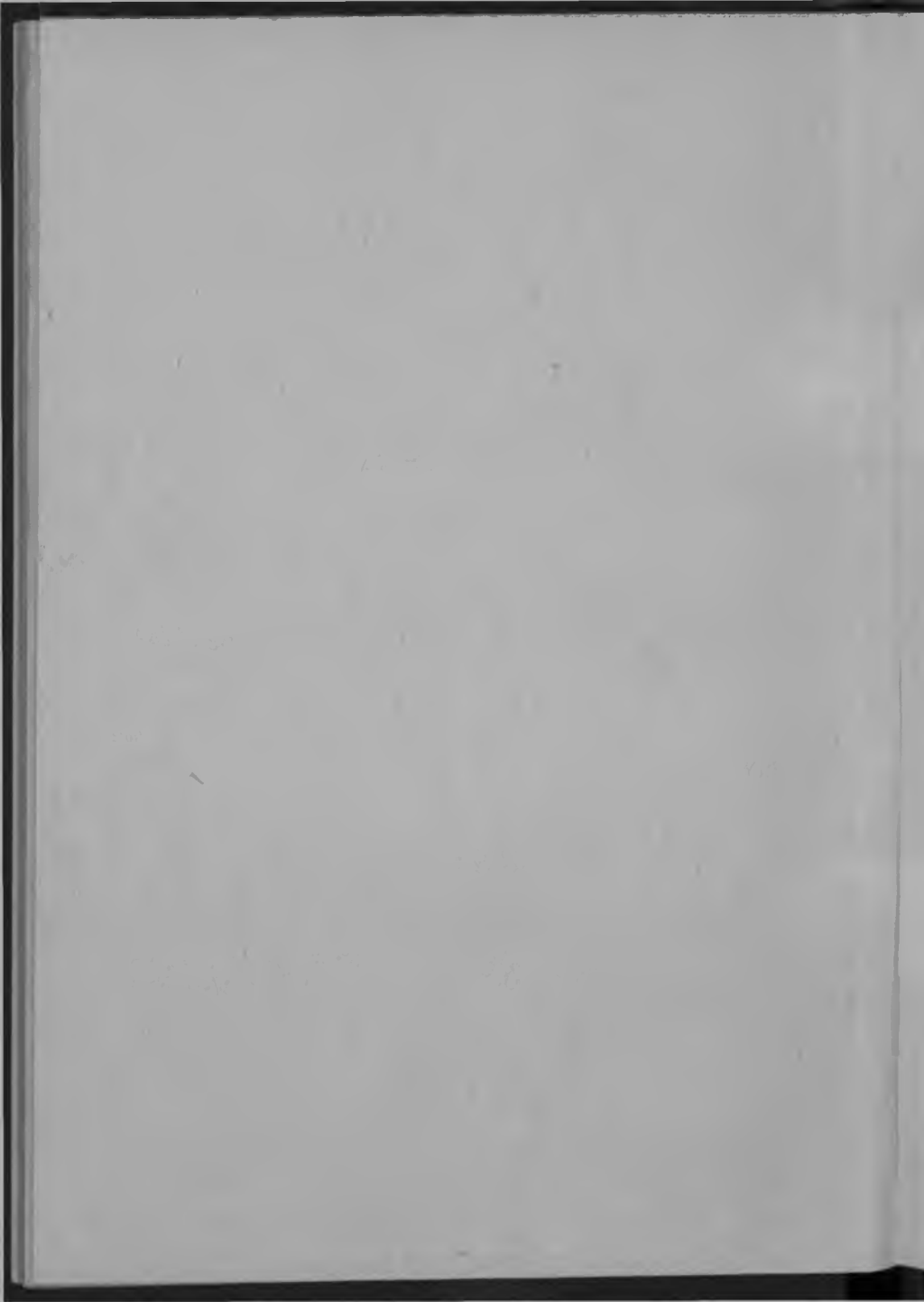

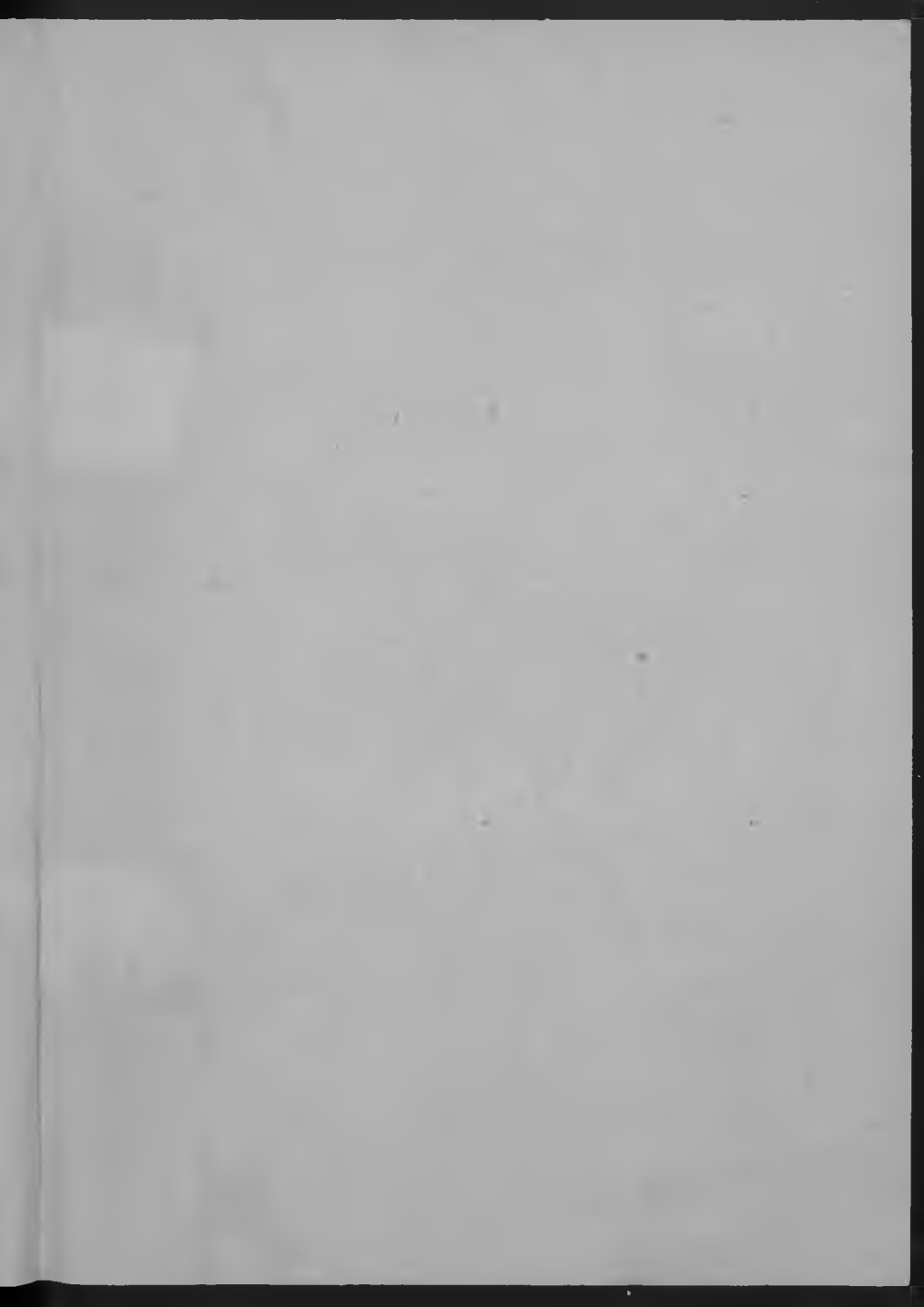
ЦЕНТРАЛЬНОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО НАРОДОВ СССР.
Москва, центр, Никольская, 10.

0. Г.
132

а 12 к.

. 1

Map.

2-439.